

Pomorski zbornik - povodom 20-godišnjice Dana mornarice

Dr Vjekoslav Maštrović, Zadar

Nedovoljna i manjkava naša historiografija naročito se odražuje u obrađivanju prošlosti našeg pomorstva. Pionirske radnje Bare Poparića osamljeno su stršile do znanstvenih rasprava aktivnog historičara dr Grga Novaka, koji je prvi dao svremene radnje iz područja povijesti našeg pomorstva. Između njih ističe se knjiga »Naše more« u dva izdanja.

Za bogatstvo naših pomorskih zbivanja, ovo nije bilo dovoljno, ali je ipak ozbiljno i znanstveno načelo jedno područje, po kojem možemo stati uz bok velikim narodima. Trebalo je istraživati, pisati i objavljivati. Nažalost prilike za vrijeme Austro-ugarske i potom rojalističke Jugoslavije nisu povoljne, da mladim naučnim radnicima omogućuje ovakav rad. I ono što je ipak uspjelo sprovesti, djelo je pojedinačne inicijative i zauzimanja.

Poslije oslobođenja zemlje, nakon drugog svjetskog rata, nastale su daleko povoljnije prilike. Mnogi su pristupili radu na ovome poslu. Uz to su osnovane i naučne ustanove, koje istražuju pomorsku prošlost. Napose to vrijedi za pomorske muzeje koji su formirali neke Akademijine institute.

Posebno je vrijedna suradnička djelatnost brojnih naučnih radnika vezanih za rad Leksikografskog zavoda FNRJ, koji izdaje Pomorsku enciklopediju, a koju s osmim sveskom završava baš ove godine.

I kod ovog se rada pokazalo koliko je nedovoljna naša naučna literatura iz područja pomorstva. Napose to vrijedi za rasprave o razvoju ove struke kod nas u prošlosti. Neke smo regije imali kakotako obrađene n.pr. dubrovačko pomorstvo, dok mnoge slabo ili nikako, kao n.pr. zadarsko područje. Tako su nedostajale radnje koje bi tematski obradile cijelu našu obalu i da tako počnemo upoznavati naš pomorski razvoj u punom značenju i jadranskoj sveobuhvatnosti.

Inicijativom pomorskih historičara i muzealaca, preko njihove posebne komisije, došlo je 1. prosinca 1960. do vrlo korisne koordinacije između Jugoslavenske ratne mornarice, Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti i pomorske privrede u cilju da se povodom predstojeće proslave 20-godišnjice Dana mornarice izda zbornik znanstvenih radova, u kojem će se prikazati razvoj našeg pomorstva kroz stoljeća,

a napose naša dostignuća u posljednja dva decenija, koji svakako spadaju među najuspješnija.

Formiran je odbor za izdanje Pomorskog zbornika, kojem su na čelu admiral Mate Jerković, član Izvršnog vijeća Sabora NRH Vicko Krstulović i predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti akademik dr Grga Novak. Ovaj je odbor u nekoliko svojih sastanaka u Splitu, Rijeci i Dubrovniku raspravio sva pitanja vezana za ovaj obimni rad. Preko uredničkog odbora proveo je organizaciju široke mreže suradnika i naučno-istraživački rad u zemlji i u inostranstvu. Ujedno je i rad oko osiguranja sredstava za tiskanje zbornika.

Rad oko priprema za Pomorski zbornik preuzela je Jugoslavenska akademija preko svog Instituta za historijske i ekonomske nauke u Zadru, kao izvršnog organa.

Naučno-istraživački rad, koji je baš ovim povodom sproveden, ukazao je na vrlo bogata vrela i izvore za proučavanje našeg pomorstva ne samo u našoj zemlji nego i u inozemstvu, posebno u Italiji i Austriji. Vršila su se mikro-snimanja, pa je nabavljeno preko 11.000 snimaka. Potrebno je sistematski nastaviti s takvim istraživanjem i kod toga mikrofilmirati isprave, te postepeno ih sređivati, obrađivati i objavljivati. Time ćemo osigurati znatna nova vrela za povijest našeg pomorstva, kojih u našim ustanovama nema.

Urednički se odbor sastoji iz terenskih urednika iz najvažnijih naših pomorskih mjesta, u kojem ima više suradnika. To su Rijeka, Zadar, Split, Dubrovnik i Kotor. Osim toga u uredničkom odboru su i predstavnici JRM.

Zahvaljujući intezivnom radu kroz više od godine dana danas su uredničke pripreme za zbornik prilično odmakle. Utvrđene su teme i predviđeni autori iz redova naših uglednih naučnih i stručnih radnika. Okupljeno je 85 suradnika, koji su po svom zvanju, naučnom i stručnom položaju: akademici 6, admirali 4, dopisni članovi Akademije 4, sveučilišni profesori 6, direktori naučnih ustanova 11, naučni radnici (savjetnici, viši naučni suradnici i naučni suradnici) 21, direktori pomorskih muzeja 3, viši mornarički oficiri 8, ekonomisti i pomorski kapetani 12, politički radnici 4, naučno-stručni radnici iz privrede 6.

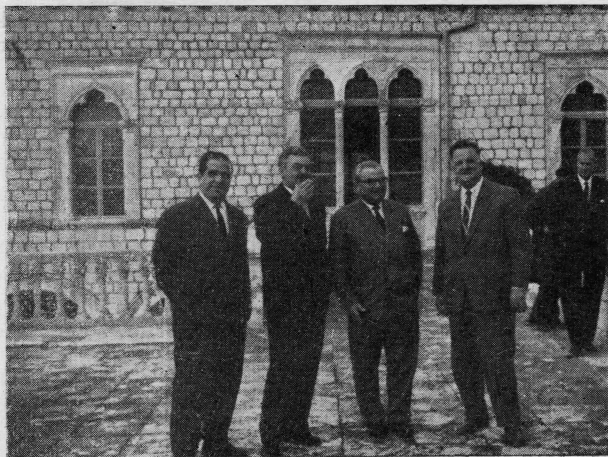
Ovi su suradnici korisno upotrijebili proteklo vrijeme i najveći broj već je predao radnje, od kojih su mnoge, nakon određenog postupka, već i predane u tiskaru. Zbornik treba da izađe iz tiska na Dan mornarice 10. IX 1962.

On time treba i simbolično da ukaže na svoju sadržajnu povezanost s onim što baš taj Dan označava: ne samo našu ratnu i trgovačku mornaricu, nego i sva ona naša stremljenja, borbe i žrtve starije i novije, na moru, za more i prema Jadranu, svu našu pomorsku orijentaciju i afirmaciju kroz stoljeća, kao i, ukratko, pomorski značaj naše zemlje. Zbornik treba da kroz određena poglavlja i teme konkretno ukaže na našu pomorsku problematiku, na potrebu njenog rješavanja i upoznavanja. On treba da pomogne u boljem određivanju našeg pomorskog stava u budućnosti.

Istodobno ovakav zbornik treba da omogući i stranom svijetu da nas i kroz to dobro upozna: da smo stara pomorska zemlja i da su nas neprijatelji kroz stoljeća namjerno pokušavali odvajati od pomorske orijentacije. Međutim i stari, a napose današnji uspjesi iz oblasti pomorstva pokazuju da u tome nisu uspjeli. A sve je to trebalo iznijeti bez romantike i beletristike, nego naučno i istinito, dakle vezano na dokumentiranje.

Pomorski će zbornik imati više od 1000 stranica enciklopedijskog formata i 150 tabla, od kojih neke u koloru. Tiska se u Izdavačkom zavodu Jugoslavenske akademije u Zagrebu.

Predgovor zborniku napisat će predsjednik FNRJ maršal drug Tito. Poslije toga slijedi devedeset rasprava, koje su raspoređene u pet poglavlja.

Odbor za izdanje Pomorskog zbornika, od desna na lijevo: član I. V. NRH Vicko Krstulović, predsjednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti dr Grga Novak, admiral Mate Jerković i direktor Instituta Jugoslavenske akademije u Zadru dr Vjekoslav Maštrović

U prvom poglavlju radnje su pisane više esejistički. Prvo akademik Grga Novak daje historijski pregled našeg pomorstva od prethistorije do danas. Potom admiral Mate Jerković ističe veze i odnose naše ratne mornarice sa životom našeg Primorja, kojem je ona sastavni dio. Ovaj rad upotpunjuje razmatranja viceadmirala Andrije Božanića o etičkom liku našeg današnjeg pomorca. Kapetani korvete Gavriilo Antić i Dušan Vesić prikazuju pomorska putovanja predsjednika FNRJ u službi međunarodne suradnje i svjetskog mira.

U drugom poglavlju nalaze se sintetične rasprave. Ovdje se niz tema vezanih uz jugoslavensku obalu prvi put kod nas prikazuje cjelovito. U prvom redu objašnjen je reljef naše obale i pomorskeogeografski položaj naše države. Potom slijede rasprave o galijotima i brodovima na vesla, o razvoju naših jedrenjaka, pa o brodskom naoružanju na tim brodovima. Dulja rasprava upoznaje nas s pomorskim bitkama na Jadranu kroz stoljeća do 1918., uključujući gusarstvo i gerilsko ratovanje. S tim u vezi upoznaju se i obalna utvrđenja na našoj obali, koja sve više gubi svoje značenje, napose u vremenu pojave prvih parobroda. Prikazan je razvoj našeg parobrodarstva. Upoznavanje našeg brodarstva i prilika na brodovima upotpunjuje rasprava o sanitarnoj službi i ishrani na našim brodovima kroz stoljeća. U sklop naših pomorskih uspjeha svakako spada i stoljetni udio naših vještih pomoraca u razvoju stranih mornarica. Od ovoga je odvojena rasprava o pomorstvu i našim iseljenicima. Brodogradnjom su se naši preci bavili od najranijih vremena, pa stoga posebna rasprava izlaze našu brodogradnju kroz historiju. Izgradnja naših luka ide usporedno s razvojem brodarstva. Zanimljiva je radnja o vezama dalmatinskih luka s Bosnom (skele).

Socijalno-ekonomska previranja u XIX st. imadu odjeka i kod naših pomoraca, pa su te pojave predmet posebne rasprave, koja se upotpunjuje s posebnim radom o revolucionarnim pokretima kod naših mornara, čime se završava i vremenski period tuđinske vlasti na našoj obali.

Period između dva rata izložen je u nekim već spomenutim temama, a tome treba dodati prikaz o rojalističkoj jugoslavenskoj ratnoj mornarici kao i rad o politici bivše Jugoslavije prema Jadranu.

Težnja je bila u ovom poglavlju iznijeti i teme kojima će se potvrditi da su more i pomorac kroz prošlost ušli i u razne vidove naše kulturne afirmacije, kako to i odgovara jednom pomorskom narodu. Tu su obrađene teme pomorstvo i književnost, posebno umjetna, a odvojeno narodna književnost zatim slični motivi u likovnoj umjetnosti, posebno u našoj pomorskoj ikonografiji. Kao i to kako se pomorstvo odrazilo u etnografiji i u našoj muzičkoj tradiciji.

Izvojesne su struke vezane za pomorstvo, pa su tako i uspješno kod nas njegovane i razvijene: npr. pomorsko pravo u našim gradskim statutima, pomorska terminologija i hidrografska služba, koja ima organiziranu formu već jedno stoljeće.

Treće poglavlje odnosi se na razvojni period od posljednjih 20 godina, a započinje s prikazom borbe jugoslavenskog naroda za svoje more i slobodu njegovih obala od 1941. do 1945. godine. Ovaj prikaz upotpunjuje rad o partizanskim pomorskim vezama. Naročito zaokruženu sliku dat će rasprava o dinamičnom razvoju JRM kroz posljednjih 20 godina, koja se upotpunjuje s raspravama o vojnopomorskim školama i naučnim ustanovama ratne mornarice.

Ratna su pustošenja znatno oštetila našu trgovačku mornaricu. Sudbina pojedinih brodova, napose prekocean-skih, prikazana je, kao i uopće udio naše mornarice u ratnim naporima saveznika u drugom svjetskom ratu. Ratne su nevolje izazvale hitnu organizaciju naše službe spasavanja brodova, o čemu se piše. Statistički podaci jasno pokazuju pozitivni razvoj naše trgovačke mornarice. Istaknuti su i uspjesi u prijevozu tekućih tereta. Daljnje rasprave izlažu ekonomsko značajne pomorske privrede u odnosu na ostalu privredu FNRJ, naše i svjetsko pomorstvo, na turizam, te doprinos pomorstva u izgradnji naše vanjske trgovinske razmjene. Izložena je organizacija naše agenturne i špediterske službe udruženja pomorske privrede.

Nakon prikaza naših luka, njihove tehničke problematike i pomorske građevne djelatnosti, tri se rasprave bave našom brodogradnjom: u svijetlu tehničkih podataka i ekonomskog značenja, te naučno-istraživačkog rada.

Zbornik donosi raspravu o radničkom samoupravljanju u pomorstvu i društveni standard, te o socijalnom položaju

današnjeg pomorca. Izložen je i rad Sindikata pomoraca. S tim u vez posebna je briga posvećena izdizanju mladih kadrova, pa tako i razvoju našeg pomorskog školstva. Prikazat će se dosadani naučno-istraživački rad u pomorstvu, a posebno razvoj Oceanografskog instituta.

Ovaj bi zbornik bio daleko opsežniji, kad bi se pomorstvo obuhvatilo šire, sa svim onim strukama koje u njega zasijecaju. Tako bi se o morskome ribarstvu moglo mnogo pisati. Sveto se ipak na tri rasprave, u kojima se prikazao njegov historijski razvoj sve do našeg suvremenog ribarstva.

U četvrtom poglavlju objavit će se naučne rasprave o specijalnim temama, koje znače novo u našoj nauci i dopunjuju historijsko-sintetične i ekonomske teme. Tako je, između ostaloga posvećena pažnja prikazu urbanističkog razvoja naših važnijih luka i razvoju pomorstva u novooslobođenim krajevima. Na osnovu istraživanja u Trstu prikazan je generalni štrajk radnika u Trstu 1902. povodom štrajka Lloydovih ložača. Znanstvene rasprave o koroziji brodova i pretvaranju morske vode u slatkovodnu na brodovima i u lukama pokazat će što se do sada na tome postiglo uopće, a napose kod nas. Zanimljivi će biti i podaci o početku strojogradnje na našoj obali. Novi pak podaci o pomorstvu naših glavnih središta i područja u znatnoj će mjeri upotpuniti našu pomorsku povijest.

U petom poglavlju bit će prikazani izvori i vrela za povijest našeg pomorstva, posebno bibliografija naših knjiga iz pomorstva, kao i bibliografija rasprava i članaka objavljenih u našim časopisima od 1945. do 1962. Za razdoblje prije toga bibliografiju će objaviti Leksikografski zavod FNRJ u Zagrebu.

I kad smo ovako, tek kroz naslove većine tema, saznali ne samo o obilnom sadržaju zbornika nego time ujedno i ukazali na bogata zbivanja kroz stoljeća na našem moru, u kojima je baš čovjek-pomorac odigrao odlučnu ulogu, onda smo s punim poštanjem i harnošću slušali riječi predsjednika Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti akademika dr Grge Novaka, s kojima je 1. veljače o. g. u Splitu započeta proslava 20-godišnjice Dana mornarice. U prisutnosti predstavnika priobalnih kotara i općina, predstavnika pomorske privrede i ratne mornarice, prvim svojim riječima akademik Novak sjetio se svih naših pomoraca koji su se kroz stoljeća borili i dali živote za slobodu našeg mora i našu afirmaciju na njemu. Posebno je spomenuo junačke žrtve i borbe za vrijeme narodnooslobodilačkog rata, kao i naročito nedavne žrtve s tankera »Petar Zoranić« i trampera »Sabac«. Minutom šutnje prisutni su odali počast. Potom je akademik Novak iznio značenje ove jubilarne godine za naše pomorstvo i istakao najvažniju tačku programa proslave: izdanje Pomorskog zbornika. Predsjednik Jugoslavenske akademije rekao je: »Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Ratna mornarica i pomorska privreda dostojno će obilježiti ovaj jubilej izdavanjem Pomorskog zbornika, koji će naučno i dokumentirano pokazati cijeli razvoj našeg pomorstva, povezujući nauku s privredom. Taj častan i visok posao bit će zapažen ne samo kod nas nego i u cijelom svijetu.«

Viceadmiral Ljubo Truta i kontraadmiral Janez Tomšić u razgovoru sa Radom Dumančićem, predsjednikom NOO Split